

ALBANIJA

Ahmet Alibašić

Službeni naziv:	Republika Albanija
Državno uređenje:	parlamentarna demokratija
Površina:	28.748 km ²
Broj stanovnika:	3.544.841 (procjena 2002.)
Gustoća naseljenosti:	123 st./km ²
Glavni grad:	Tirana
Službeni jezik:	albanski (tosk dijalekat)
Novčana jedinica:	lek (ALL)
BDP (PPP USD):	12 milijardi (2000.)
BDP po glavi stanovnika (PPP USD):	3.506 (2000.)
Godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika (1990.-2000.):	2,7%
Godina nezavisnosti:	28. 11. 1912. (od Osmanske države)
Nacionalni praznik:	Dan nezavisnosti 12. novembar (1912.)

POVIJEST

Oko 300. p.n.e. većina današnje Albanije je bila u sastavu kraljevine Ilira. Nekoliko kolonija u Albaniji pripadalo je Grčkoj, čija je civilizacija imala uticaja na Ilire. Rimljani su 167. p.n.e. pokorili Ilire i zauzeli Albaniju. Kada se Rimsko carstvo podijelilo 395. većina Albanije ušla je u sastav Bizantijskog carstva. Između 300. i 1000. Goti, Bugari, Slaveni i Normani su vršili invazije na Albaniju. Južna Albanija je ostala u sastavu Bizantije do 1204. U 14. stoljeću većina Albanije ulazi u sastav Srpskog kraljevstva do 1355.

Albanci su se dugo opirali napadima Osmanlija a najvažnija ličnost iz tog otpora je Skenderbeg koga Albanci slave kao nacionalnog heroja. Nakon njegove smrti 1468. Osmanlije su definitivno osvojile Albaniju. U toku narednih četiri stotine godina većina Albanaca je primila islam te su kao takvi imali priliku da upravljaju ne samo Albanijom već kao sultanovi veziri i drugim dijelovima Osmanske države. U tom periodu bilo je više ustanka ali do 19. st. nijedan nije imao nacionalni karakter. Od 1878.-1881. grupa Albanaca je organizirala Prizrensku ligu koja se zalagala za albansku samoupravu unutar Osmanske države i bezuspješno se protivila odlukama Berlinskog kongresa da dijelove Albanije dodijeli C. Gori i Grčkoj. Albanija je nezavisnost stekla u toku Prvog balkanskog rata 28. 11. 1912. Naredne godine velike su evropske sile odredile albanske granice i priznale Albaniju a za kralja postavile njemačkog princa Williama od Wieda. No, on je na vlasti ostao samo do 1914.

U toku Prvog svjetskog rata Albaniju su okupirali Austrougari, Italijani, Srbi i Francuzi. Italijani su se zadržali sve do 1920. kada su Albanci ponovo zatražili i dobili svoju neovisnost. Ahmed Beg Zogu je 1925. silom preuzeo vlast, Albaniju proglasio republikom i postao prvi predsjednik države. Tri godine kasnije Zogu se proglasio za kralja Zoga I. Kao diktator je vladao do 1939. Te godine u aprilu Italija je okupirala Albaniju i proglasila je dijelom Italijanske imperije. Kada su Italijani kapitulirali 10. 9. 1943. Albaniju su preuzele njemačke trupe koje su je napustile 1944. otišavši na važnije frontove.

Otpor okupatorskim snagama u Drugom svjetskom ratu su pružali komunistički pokret pod vođstvom Envera Hodže te nacionalni i rojalistički pokret. Ova su se tri pokreta uporedo borila i između sebe. Pobjedu je 1944. odnio komunistički pokret koga je do 1948. podržavala Komunistička partija Jugoslavije. U sukobu Jugoslavije i Sovjetskog saveza Albanija je stala na stranu Sovjetskog saveza kako bi se oslobodila jugoslovenskog uticaja i u nadi da će uz pomoć Sovjeta dobiti kontrolu nad dijelom jugoslovenskih teritorija nastanjenih Albancima.

Početak šezdesetih Kina i SSSR su se razili oko saradnje sa nekomunističkim državama pri čemu je Albanija stala na stranu Kine i 1961. prekinula odnose sa Sovjetskim savezom ali i sa većinom drugih zemalja. Do kraja sedamdesetih Albanija je bila saveznik Kine i pomogla joj da bude primljena u UN 1971. Krajem sedamdesetih Albanija je kritikovala Kinu zbog poboljšanih odnosa sa Jugoslavijom i SAD na šta je Kina odgovorila ukidanjem svih oblika pomoći. Početkom devedesetih Albanija je ponovo uspostavila odnose sa Kinom, te počela intenzivnije komunicirati sa mnogim zemljama uključujući SAD i SSSR prije njegovog raspada. Ustavom iz 1967. Albanija je proglašena prvom ateističkom državom pa su sve vjerske skupine bile zabranjene a njihova imovina oduzeta.

Enver Hodža je umro 1985. nakon 41 godine vladanja Albanijom a kao sekretar Partije naslijedio ga je Ramiz Alija. Za predsjednika Albanije je bio izabran već 1982. U nastojanju da izbjegne sudbinu ostalih socijalističkih režima istočne Evrope 1989. Alija je proveo nekoliko reformi uključujući dozvolu javnog ispoljavanja vjere kao i neke ekonomske stimulative mjere. Albanci, posebno radnici i studenti, su te reforme smatrali nedovoljnim pa su 1990. počeli masovne demonstracije u cilju svrgavanja komunista s vlasti. Pod tim pritiskom vlada je dozvolila formiranje novih stranaka. Prvi višestranački izbori su održani u martu 1991. na kojima su komunisti dobili većinu i ostali na vlasti. Protesti su međutim nastavljeni i komunistički premijer je bio primoran podnijeti ostavku. U junu 1991. formirana je privremena koaliciona vlada od nestranačkih kandidata. U međuvremenu desetine hiljada Albanaca je počelo napuštati zemlju tražeći bolje uslove života.

Na izborima u martu 1992. pobijedila je Demokratska stranka a već u aprilu iste godine predsjednik Ramiz Alija pod pritiskom javnosti podnosi ostavku četiri godine prije isteka mandata. Na tome ga mjestu nasljeđuje lider Demokratske stranke Sali Beriša kao prvi nekomunistički predsjednik zemlje. Tranzicija u narednim godinama se pokazala posebno teškom i bolnom u zemlji sa velikom stopom nezaposlenosti, starom infrastrukturom, široko rasprostranjenim organiziranim kriminalom i nekooperativnim političkim protivnicima. Nova društveno-politička i ekonomska kriza izbila je 1997. kada je obznanjen kolaps tzv. finansijskih piramida u koje su mnogi Albanci bili uložili sve što su imali. Vlada je pala a na vlast su u julu došli bivši komunisti, odnosno socijalisti. Tokom sukoba na Kosovu oko 750.000 izbjeglica našlo se u Albanija pa je postojao strah od širenja sukoba i nemira. Već u ljeto iste godine većina se muhadžira vratila na Kosovo.

PRIRODNA OBILJEŽJA

Geografski položaj. Albanija je smještena na jugoistoku Evrope. Izlazi na Jadransko i Jonsko more (362 km) te graniči sa Srbijom i Crnom Gorom (287 km), Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom (151 km) i Grčkom (282 km). Albanija je strateški locirana uz Otrantska vrata koja povezuju Jadransko sa Jonskim i Sredozemnim morem.

Reljef. Albanija je uglavnom planinska i brdovita zemlja (Šarsko-pindsko gorje, Prokletije) sa uskim ravnica uz obalu (20-60 km). Najviši vrh je Korabit visok 2,753 m. Albaniji pripadaju dijelovi tri jezera: Skadarskog, Ohridskog i Prespanskog.

Klima. U priobalnom području klima je mediteranska a u unutrašnjosti kontinentalna i planinska. Zime su hladne s puno padavina a ljeta suha i vruća. Unutrašnjost ima više padavina. U nižim dijelovima padne 1.000-1.500 mm padavina, a u planinama i više od 2.000 mm. Tirana (s. m. t. januar 7,3 °C, jul 26,4 °C, 1189 mm padavina), Skadar (s. m. t. januar 5,3 °C, jul 26,4 °C, 1741 mm).

Prirodna bogatstva. Albanija raspolaže sljedećim prirodnim bogatstvima: naftom, prirodnim gasom, ugljem, hromom, bakrom, drvetom, hidroenergijom. Najduža je rijeka Drim (156 km).

STANOVNIŠTVO

Etničke skupine. Albanci čine više od 95% stanovništva Albanije a dijele se na sjeverne Gege i južne Toske. Od 1945. uveden je jedinstveni albanski jezik za čiju je podlogu uzet toska dijalekat. Grka ima 3% a ostalih (Vlaha, Roma, Srba i Bugara) 2% mada ima procjena o nešto većem postotku Grka. Na albanskom se Albanija zove Shqiperia, što znači Zemlja orla.

Natalitet:	18,59 rođenih/1.000 stanovnika (2002.)
Mortalitet:	6,49 rođenih/1.000 stanovnika (2002.)
Godišnji porast:	1,06% (2002.)
Starosna struktura:	do 14 godina: 28,8% (muških 528.674; ženskih 493.531); 15-64 godine: 64% (muških 1.094.034; ženskih 1.175.024); preko 65 godina: 7,2% (muških 111.524; ženskih 142.050).
Smrtnost novorođenčadi:	38,64/1.000 živo rođenih (procjena 2002.)
Očekivani životni vijek:	72,1 god (2002.)

Naseljenost.

Nakon Drugog svjetskog rata Albanija je imala najbrži porast stanovništva u Evropi. Zbog teških ekonomskih uvjeta taj je porast usporen devedesetih godina 20. st. Nakon pada komunizma iz zemlje je iselilo oko pola miliona ljudi.

Najgušće su naseljeni obala i ravničarski dijelovi zemlje. U ruralnim područjima prevladavaju osamljena imanja a na jugu raspršena sela. U toku socijalizma zbog kontrolisanog naseljavanja gradova oformljeno je oko pedeset novih gradskih naselja. Veći gradovi (1990.) su Tirana (243.000), Drač (85.000), Elbasan (83.000), Skadar (82.000) i Valona (74.000).

PRIVREDA

Najsiromašnija i najslabije razvijena evropska zemlja, Albanija prolazi kroz tešku tranziciju ka modernijoj tržišnoj ekonomiji. Zakonima iz 1991. i 1995. većina zadružnog zemljišta je vraćena seljacima a preduzeća privatizirana. Vlada poduzima mjere u cilju iskorjenjivanja nasilnog kriminala i oživljavanja ekonomije i trgovine. Inicijalno su islamski investitori bili jako zainteresirani za albansko tržište ali su se mnogi povukli nakon nereda 1997. Ekonomija funkcionira zahvaljujući sredstvima emigrantskih radnika (400-600 miliona USD godišnje), uglavnom iz Grčke i Italije. Razvoj poljoprivrede, koja čini oko 50% BDP, onemogućavaju u posljednje vrijeme česte suše, zastarjele mašine i usitnjena gazdinstva. Veliki nedostaci energije dovode do zatvaranja malih preduzeća, povećane nezaposlenosti, obeshrabruju strane investitore i izazivaju inflaciju. Vlada planira problem riješiti povećanim uvozom energije. Albanski bruto domaći proizvod za 2000. iznosio je 12 milijardi PPP USD. Kompozicija bruto nacionalnog dohotka prema sektorima izgleda ovako: poljoprivreda: 49%; industrija 27% i servisi 24% (procjena 2002.). Siromašno stanovništvo čini 30% Albanaca (2001.). Stopa inflacije iznosi 6% (2002.). Radnu snagu čini 1,283 miliona stanovnika (2002.) ne uključujući 352.000 emigrantskih radnika i 261.000 lokalno nezaposlenih. Radnu snagu prema zanimanju čini: 50% u poljoprivredi, 50% u industriji i servisima (2001.). Zvanična stopa nezaposlenosti za 2001. iznosila je 17% ali se procjenjuje da dostiže 30%. Procjenjuje se da su budžetski prihodi 2002. iznosili 697 miliona USD, a rashodi 1,5 milijardi USD uključujući kapitalna ulaganja od 368 miliona USD. BDP po glavi stanovnika 2000. g. iznosio je 3.506 PPP USD, a u periodu od 1990. do 2000. godine rastao je po stopi od 2,7%.

Industrija.

Zbog dotrajalosti i zastarjelosti većina industrijskih pogona naslijeđenih iz socijalizma je propala jer se nije mogla prilagoditi novim uvjetima tržišne ekonomije. Nakon privatizacije industrijska je proizvodnja ponovo počela rasti. Stopa rasta industrijske proizvodnje 2000. bila je 9%.

Najznačajnije industrije su: tekstilna, prehrambena, obojena metalurgija, cementna, duhanska i hemijska.

Poljoprivreda.

Albanija ima oko 570.000 ha oranica (19,8% površine), 124.000 ha voćnjaka i vinograda (4,8%), 405.000 ha livada i pašnjaka (14,1%) te oko 36% površine pod šumama. Više od 50% radne snage zaposleno je u ovoj privrednoj grani. Zemljoradnja preovladava u priobalnoj ravnici koja je isušena u vrijeme socijalizma i južnim kotlinama dok je stočarstvo razvijenije u brdovitim predjelima (ovce, koze i goveda).

Albanci uglavnom proizvode samo za potrebe domaćinstva. Osnovni su poljoprivredni proizvodi pšenica, kukuruz, krompir, povrće, voće i grožđe. Najznačajniji izvozni proizvod je duhan.

Ribarstvo nije posebno razvijeno.

Rudarstvo i energetika.

U doba socijalizma Albanija je prošla kroz period brze industrijalizacije zahvaljujući rudnom bogatstvu. Posebno su važna nalazišta hroma, bakrova pirit, nikla i lignita. Devedesetih godina proizvodnja je značajno opala, dok je proizvodnja željeza i nikla potpuno napuštena. U priobalnom području eksploatišu se nafta i zemni gas u značajnim količinama. Albanija ne proizvodi dovoljno električne energije a gotovo svu energiju (97%) dobiva iz hidrocentrala na rijeci Drimu. Godišnja proizvodnja električne energije iznosi 4,738 milijardi kWh, a uvozi se oko 1.072 milijarde kWh (2000.).

Saobraćaj i komunikacije. Albanija ukupno ima samo 5.400 km asfaltiranih puteva od ukupno 15.500 km putne mreže. Privatni osobni automobili dozvoljeni su tek 1991. U igradnji je 240 km dug put od luke Drača do makedonske i grčke granice. U planu je izgradnja savremenog puta od Crne Gore do Grčke.

Željeznički saobraćaj. Albanija ima oko 600 km željezničkih pruga. U evropsku mrežu je uključena tek 1985. prugom Skadar-Podgorica koja već godinama nije u funkciji.

Brodski saobraćaj. Trgovačka mornarica ima 7 brodova ukupne nosivosti 13.423 GRT. Glavne albanske luke su Drač, Sarande, Shengjin i Valona.

Tri aerodroma imaju asfaltirane piste. Glavni je međunarodni aerodrom Rinas kod Tirane a glavni domaći avioprevoznik Albanian Airlines Mak u albansko-kuvajtskom vlasništvu (osnovan 1992.).

Turizam. Turizam je nerazvijen zbog lošeg stanja infrastrukture i nesigurnog stanja u zemlji. U igradnji je više turističkih objekata na jadranskoj obali.

Trgovina. Godišnji izvoz iznosi 340 miliona USD (2002.). Glavni izvozni partneri Albanije su Italija (71%), Grčka (12%), Njemačka (7%), Srbija i Crna Gora (3%). Albanija najčešće izvozi tekstil, obuću, asfalt, metale i metalne rude, sirovu naftu, povrće, voće i duhan. Godišnji uvoz (2002.) iznosio je 1.5 milijardi USD. Glavni uvozni partneri Albanije 2001. su bili Italija (32%), Grčka (26%), Turska (6%), Njemačka (6%) i Bugarska (2%). Albanija najviše uvozi mašine i opremu, hranu, tekstilne i hemijske proizvode. Vanjski dug Albanije 2000. iznosio je 784 miliona USD.

POLITIČKO-PRAVNI SISTEM

Sadašnji albanski ustava je usvojen referendumom 28. 11. 1998. Opoziciona Demokratska stranka je bojkotovala referendum.

Državno uređenje. Prema ustavu od 28. 11. 1998., Albanija je parlamentarna republika.

Administrativne jedinice.

Albanija je podijeljena na 12 okruga (qarqe, jednina - qark); Qarku i Beratit, Qarku i Dibres, Qarku i Durrësit, Qarku i Elbasanit, Qarku i Fierit, Qarku i Gjirokastrës, Qarku i Korçës, Qarku i Kukësit, Qarku i Lezhës, Qarku i Shkodrës, Qarku i Tiranës, Qarku i Vlores

Izvršna vlast.

Najvišu izvršnu vlast ima premijer koji predvodi vijeće ministara a imenuje ga predsjednik. Predsjednika republike bira Narodna skupština na pet godina.

Šef države je predsjednik Alfred Moisiu od 24. 7. 2002. a premijer Fatos Nano od 31. 7. 2002.

Zakonodavna vlast.

Jednodomnu Narodnu skupštinu (Kuvendi Popullor) koja ima 140 mjesta bira narod na mandat od četiri godine na direktnim izborima. Pravo glasa imaju svi albanski državljani stariji od osamnaest godina. Posljednji skupštinski izbori su održani 2001. g.

Sudska vlast.

Najvišu sudsku vlast u Albaniji ima Vrhovni sud čijeg predsjednika na četiri godine bira Narodna skupština.

Političke partije, grupe i lideri.

Nakon pada komunističkog režima albanskom političkom pozornicom dominiraju dvije velike političke partije: Socijalistička partija Fatos Nanoa i Demokratska stranka Salija Beriše. Na posljednjim izborima prva je dobila 41,5% glasova a druga sa koalicionim partnerima 36,8%. Nijedna druga stranka nije dobila više od 6% glasova.

Politički život.

Od 1944. do 1991. Komunistička partija je imala monopol nad stranačkim životom. U kratkom periodu od 1991.-92. komunistička je partija dijelila vlast sa nekomunističkim strankama da bi nakon izbora u martu 1992. na vlast došla Demokratska stranka Salija Beriše koji je Albaniju uveo u Organizaciju islamske konferencije 1992. Nakon finansijske krize 1997. uslijedili su nemiri širokih razmjera nakon čega su na vlast došli socijalisti bliski crkvenim krugovima koji su i danas na vlasti.

Vojska. Albanske oružane snage čine pješadija, mornarica, zrakoplovstvo i protuzračna odbrana, snage Ministarstva unutrašnjih poslova i Granična služba. Vojni rok se služi u 19. godini života. Sposobnih za vojnu službu od 15 do 49 godina života ima 727.406 (2002.) muškaraca. Godišnji izdaci za vojsku iznose 56,5 miliona USD (2002.), što predstavlja 1,49% BDP-a.

MEĐUNARODNI POLOŽAJ I ODNOSI

Albanija pruža podršku zaštiti prava Albanaca na Kosovu, u južnoj Srbiji, Crnoj Gori, BJR Makedoniji i Grčkoj. Na planu regionalne saradnje aktivna je od 1991. Mnoštvo Albanaca pokušava ilegalno preći granice susjednih država i domoći se Zapada.

Albanija je član slijedećih međunarodnih organizacija: ACCT, BSEC, CCC, CE, CEI, EAPC, EBRD, ECE, FAO, IAEA, IBRD, ICAO, ICRM, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRC, ILO, IMF, IMO, Interpol, IOC, IOM, ISO (promatrač), ITU, OIC, OPCW, OSCE, PFP, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNOMIG, UPU, WFTU, WHO, WIPO, WMO, WToO, WtrO. Članicom OIC-a Albanija je postala 1992.

RELIGIJA I KULTURA

Albanija je jedina evropska zemlja sa apsolutnom muslimanskom većinom. Uz Bošnjake, Albanci su evropski narod koji je u najvećem procentu primio islam a ujedno su i najbrojniji muslimanski narod Balkana (ukupno oko 5 miliona). Smatra se da danas u Albaniji živi 70% muslimana, 20% pravoslavaca (na jugu) i 10% katolika (na sjeveru). Između 70 i 80%

muslimana su sunnije, hanefije, dok su ostali bektashijske, pripadnici sinkretičkog sufijskog reda koga je osnovao Fadlullah Hurufi (u. 1401), a čiji je svjetski centar od 1925. g. u Tirani. Procjenjuje se da u Albaniji danas ima oko 800 džamija i 360 bektashijskih tekija. Albanske su vlasti do 1968. g. likvidirale ili na teške kazne osudile više od dvije stotine vjerskih službenika iz različitih vjerskih skupina. U maju 1967. g. 2.169 džamija, crkava, manastira i drugih vjerskih objekata je bilo zatvoreno, srušeno ili preobraćeno u druge namjene, uključujući javne toalete. Od 1.700 džamija samo pedest je ostavljeno da služi u druge svrhe. Sa padom 'najortodoksnijeg' komunističkog režima 1991. g. Albaniju je zahvatio talas vjerskog buđenja, uključujući i islamsko buđenje. Značajno je misionarsko djelovanje katoličkih i protestantskih skupina kojih ima nekoliko puta više nego onih islamskih.

Osnovni problem Islamske zajednice u Albaniji je loša kadrovska struktura. Albanija je pad komunizma dočekala sa šezdeset do sto islamskih vjerskih službenika uglavnom u poodmakloj dobi koji trideset godina nisu imali praktički nikakvoga kontakta sa spoljnim svijetom. Prema nekim procjenama 1994. g. u Albaniji je bilo oko dvije stotine aktivnih imama. Danas desetine mladih albanskih studenata izučava islam od Kuala Lumpura do Medine i Sirije. Pored loše kadrovske strukture albanska Islamska zajednica ima problema i sa izuzetno skromnim finansijskim resursima, te snažnim prisustvom brojnih kršćanskih i drugih misionarskih organizacija. Jako malo vakufske imovine je vraćeno Islamskoj zajednici. U tri godine nakon pada komunizma otvoreno je više medresa u kojima se obrazuje oko 1.500 učenika, od čega pedesetak učenica. U Albaniji danas izlazi nekoliko islamskih glasila.

Civilizacijske znamenitosti.

Berat. Srednjovjekovni grad sa tvrđavom, Carevom džamijom (1481.-1912.) i Muzejem ikona.

Butrint. Grad na obali istoimenog jezera u kome se nalaze iskopine rimskoga grada Buthrotuma s rimskom akropolom i teatrom, ostacima kupatila i srednjovjekovne tvrđave s kršćanskom krstionicom (6. st.) pod zaštitom je UNESCO-a.

Drač. Najveća albanska luka. Do danas su sačuvani ostaci bizantijskih zidina (6. st.) i Fatihove džamije (15. st.).

Skadar. Grad na JI Skadarskog jezera. Očuvana tvrđava Rozafat iz 14. st. i katolička katedrala (1856.-98.).

Tirana. Glavni grad. Skenderbegov trg s Ethembegovom džamijom (1794.-1821.) i nacionalnim muzejem. Arheološki muzej.

OBRAZOVANJE

U Albaniji ima 84,7% pismenih. Obrazovni sistem podijeljen je na osnovno, srednje i visoko. U osnovno obrazovanje uključeno je 100%, u srednje 38% i u visoko 12% prispjelog stanovništva. U Albaniji postoje četiri univerziteta koje pohađa ukupno 34.257 studenata. Albanija nije članica IESCO-a. Nekada se albansko školstvo razvijalo pod uticajem sovjetskog i kineskog a danas pod uticajem italijanskog obrazovnog sistema.

ZDRAVSTVO

Albanija je 1998. na 100.000 stanovnika imala 129 ljekara i 380 medicinskih sestara, 31 zubnog ljekara i 40 farmaceuta (posljednja dva podatka su iz 1996. i 1994.). Albanija za zdravstvo izdvaja 3,4% BDP-a.

Izvor: Finalna verzija ovog teksta objavljena je u *Atlas islamskoga svijeta*. Sarajevo, Udruženje ilmijje IZ u BiH, 2004, 20-25.